

Johannes Blanksma, de koppige klokkenluider (1)

Bijzondere boer van Vinea Domini verloor het vertrouwen in het succesrijke Friese stamboek

Volgend voorjaar is het een halve eeuw geleden dat het Friese rundveestamboek een unieke beslissing nam: een van de leden werd geroyeerd. Johannes Blanksma uit Pingjum stelde de gebreken van de Friese koe internationaal aan de kaak. Een driedelige serie over een drama in fokkerijland.

Vinea Domini: de wijngaard van de Heer. Daar werden in 1810 Haye Corneliszoon Blanksma en zijn vrouw Antsje Eiberts van Popta boer en boerin. Toen ze in mei van dat jaar vanuit Witmarsum naar hun nieuwe 'plaats' verhuisden, kenden ze mogelijk de historie, maar onmogelijk beseften ze wat de familie nog stond te gebeuren, vlak aan de oever van de Zuiderzee ten westen van het dorpje Pingjum. Heilige grond was het haast, want ooit waren monniken er bezig grond te veroveren aan de zee – tot de storm van 1287 al hun werk en hun bezittingen in een nacht tenietdeed. Twee eeuwen later deden de wiheren een nieuwe poging. Ze bouwden een nieuw klooster, maar vijftien jaar later sloeg de westerstorm opnieuw ongenadig toe. Er rustte kennelijk geen zegen op de wijngaard van de Heer, waar naderhand een kop-hals-rompboerderij werd gebouwd. Op het erf schijnen nog resten gevonden te zijn van het oude kloosterkerkhof.

Zes geslachten Blanksma boerden op Vinea Domini, zoals de officiële naam van de boerderij luidde. In de Pingjumer dorpsmond werd van 't Strand gesproken. Omdat zowel Hayes zoon Cornelis Hayes Blanksma als zijn kleinzoon Lieuwe Cornelis' Blanksma trouwde met een dochter van de boer op de buurboerderij Vishorne, kwamen de beide bedrijven in de loop van de jaren in eigendom van de familie. In het begin van de twintigste eeuw werd de Blanksmaboerderij de grootste van de omgeving, een gemengd bedrijf: voor het grootste deel akkerbouw, maar met een veestapel van bijna veertig koeien behoorden de nieuwe generaties Johannes Lieuwes Blanksma (1849-1919) en zijn zoon Cornelis Johannes' Blanksma (1879-1946) ook tot de provinciale top.

Vinea Domini, tijdens de graanoogst eind jaren dertig

Het stamboekbewijs van de eerste Maaike, geboren in 1899

Jeltjes en Maaikes

Niet alleen de omvang van het bedrijf maakte Vinea Domini bijzonder, vooral de boeren waren dat. Johannes Lieuwes trotseerde – in tegenstelling tot velen – de crisis van de jaren tachtig. Als actieve voorzitter van de doopsgezinde gemeenschap in zijn dorp ging hij voorop bij de introductie van moderne bedrijfsmethoden en ontplooidde zich als voorvechter van een actieve propaganda van Nederlandse veehouderijproducten in het buitenland (zie kader). Steeds vaker werd er een beroep gedaan op zijn organisatorische talenten en dus gaf hij de leiding van de boerderij graag in handen van zijn zoon Cornelis. Die nam met zijn vrouw Catharina Hiddinga intrek op Vinea en de 'oude' boer trok zich terug op de Vishorne, nog dichterbij het strand van de Zuiderzee, even ten zuiden van Harlingen.

In 1913, toen in Den Haag de internationale landbouwtentoonstelling werd gehouden, had stal Blanksma al een flinke inbreng in de Friese 'keurverzameling' van vijftig koeien. Drie ervan kwamen uit Pingjum: de bekende Marie 2 (omdat haar foto in het gedenkboek werd opgenomen), Jetsche en Sjoukje 11. Maar er werd intussen op het bedrijf al driftig gewerkt aan de opbouw van de beide koefamilies, die naderhand beroemd zouden worden: de Jeltjes en de Maaikes. De stammoeders werden rond de eeuwwisseling ingeschreven als hulpboekkoeien. Maaike bijvoorbeeld als driejarige op 19 november 1902 onder nummer 587H van het FRS. Het antieke document vermeldt: 'Stand gunstig, voor en achter in zeer goede verhouding. Voorstel goed gebouwd met goed gevormden kop en fijne hoornen. Middenstel zacht gerond. Achterstel best gebouwd met best ontwikkeld uier en blauwe,

Grootvader Johannes Lieuwes Blanksma: 'Koning op zijn grond'

'Vrij als de fiere eigenerfde van weleer, die zich koning voelde op zijn grond; frisch als de zeewind, die uit de eerste hand over zijn welige akkers en vruchtbare weiden blies; vast als de zeewier, die zijn erf van nabij beschutte.' Zo werd Johannes Lieuwes Blanksma herdacht in de Doopsgezinde Zondagsbode, nadat hij op 1 februari 1919 als een van de velen aan de Spaanse griep was overleden.

Hij werd omschreven als een bescheiden, rustige man met aangename manieren, 'een verlichten en beschaafden geest, reïne zeden, een vroom en warm hart'. Er werd aan herinnerd dat Blanksma 'staande bleef en prospereerde' tijdens de landbouwcrisis van de jaren tachtig van de negentiende eeuw, omdat hij 'in den rijken tijd voet bij stuk en zelf de hand aan den ploeg gehouden had' en tijdig de nieuwe ontwikkelingen van de wetenschap had toegepast op zijn bedrijf.

Johannes L. Blanksma was een van de weinige Friese boeren die al vóór het FRS in 1879 was opgericht, lid was van het NRS. Maar in 1880, toen het Nederlandse vee zich prima presenteerde op de wereltentoonstelling in Londen, was zijn ingezonden koe Mina al ingeschreven in het FRS: onder nummer 74. Ze won in Londen een tweede prijs. Nog beter verging het zijn stier Cesar 4, 124 FRS, die in 1883 in Hamburg een eerste prijs won. Blanksma was overtuigd van het nut van

Johannes L. Blanksma (1849-1919)

dergelijke inzendingen in het buitenland. Na zijn inleiding tijdens de algemene vergadering van de Friese Mij van Landbouw in 1908 werd een Friese exportvereniging opgericht.

In 1913 waren niet minder dan drie koeien uit het bedrijf opgenomen in de hooggeroemde Friese keurcollectie op de internationale landbouwtentoonstelling in Den Haag. Onder hen de negenjarige Marie 2,

Mina 74 FRS, geboren 28 maart 1875, bekroond met een 2e prijs Londen 1880

bestvereelde spenen. Melk- en vleeschvorm, fijne huid, eene witte vlek op het staartstuk. Hoogte schoft 131, kruis 133, lengte 162, omvang 176, breedte 52 cm. Melkspiegel: goed.'

De koefamilies domineerden na enige jaren op het bedrijf, de Jeltjes nog even meer dan de Maaikes. In de keurcollectie tijdens de Friese landbouwtentoonstelling in 1912 in Leeuwarden was – naast Marie 4 – al Jeltje 3 opgenomen.

'Knilles' Blanksma was een bijzondere

Johannes Cornelis' Blanksma, als 18-jarige student

boer, die zelf nooit meewerkte op het bedrijf, ook niet in de jaren dertig toen een nieuwe crisis zich aandeed in de landbouw. Met zijn koeien was hij op de plaatselijke keuringen al snel niet te kloppen. Waar de rest van de inzenders grote moeite had een bedrijfsgroep (bestaande uit een vijfde van de veestapel) samen te stellen, zette Blanksma er twee neer. En het was bijna traditie: die wonnen de 1a- en de 1b-prijs. Bovendien, de koeien hadden prachtige productielijsten achter hun naam. Daarbij paste echter – zo herinnert zich Andries Osinga, de laatste FRS-voorzitter, die boer was in Pingjum – de aantekening dat de koeien hun eigen melk voor een groot deel direct weer kregen als voedsel. Bovendien kaldden de koeien doorgaans pas af wanneer ze al drie jaar oud waren en ze voluit de kans hadden gehad zich te ontwikkelen. Het waren luxe-elementen die Blanksma, 'de baron' in de wandeling, zich bij zijn bedrijfsvoering veroorloofde.

een dochter van de beroemde Zwarthak 3, de fokstier van de stierenvereniging in Arum.

Verdienstelijk werk verrichtte Blanksma – wiens veekennis onomstreden was – in de eerste jaren van de PCV, de Provinciale Commissie voor de Vee fokkerij in Friesland. Zo maakte hij met stamboekinspiceur Yke de Jong en districtsveearts Thijs Bosma deel uit van de eerste jury tijdens de districtsstierenkeuringen in 1917.

Het bedrijf in Pingjum stond toen al enkele jaren op naam van zijn zoon Cornelis. De tweede zoon, Jan, was intussen hoogleraar Organische scheikunde aan de Rijksuniversiteit in Leiden. Zelf woonde Johannes L. Blanksma intussen op de boerderij Vishorne, die inmiddels ook tot het eigendom hoorde. Na zijn dood in 1919 bleef zijn weduwe Tjamkje Buwalda er wonen. Tot 1945, toen ze op bijna 94-jarige leeftijd tijdens de oorlogshandelingen rond de herovering van de Afsluitdijk door een granaatscherf werd getroffen. Aan de gevolgen daarvan stierf 'beppe' op 17 april.

De oudste broer van Johannes Lieuwes Blanksma, Cornelis Lieuwes Blanksma (1840-1910), trouwde met Eelkje Minnes Anema. Hun zoon Minne Blanksma vestigde zich in Schalsum, waar diens kleinzoon en naamgenoot beroemd is geworden, vooral als fokker van de stier Skalsumer Sunny Boy.

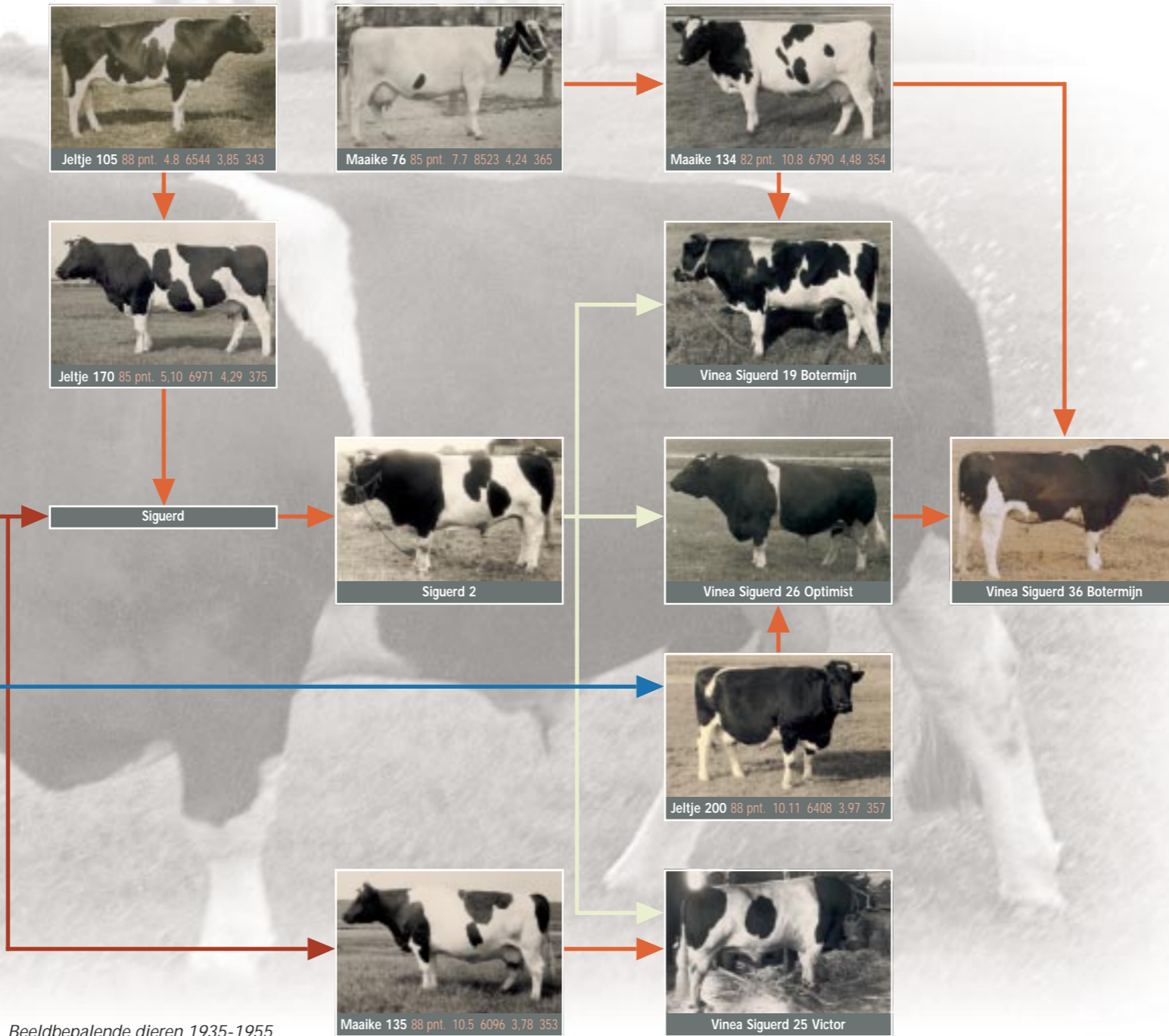

De hengst Karush in 1939 op de tentoonstelling in Scheveningen

Ook provinciaal bleven de koeien meetellen. In de catalogus die was samengesteld voor de jubileumshow van het FRS in 1939 – die wegens oorlogsdreiging niet doorging – stonden twee van zijn koeien: Jeltje 170 (vader Maaikes Athleet) en Jeltje 175 (vader Bravo Jan, kleinzoon van Athleet uit moeder Jeltje 105). Interessante vaders, zo zou blijken. Vooral de uit de Maaikes gefokte Maaikes Athleet zou een grote invloed krijgen, evenals diens vader Koppen. Die zoon van de preferente Athleet had Blanksma gekocht bij dorpsgenoot Lammert Scheltes Hilarides en hij zou aan de basis komen te staan van vrijwel alle invloedrijke koeien.

Scheiding van geesten

In de Friese fokkerij had zich intussen een revolutie voltrokken. Adema 197, de dubbele kleinzoon van Adema's Athleet, uit de stal van Simon Knol in Hartwerd, was van een jaarling met slechts 73 punten uitgegroeid tot de Friese kampioen van 1938. Hij was intussen aangekocht door Jan Wassenaar van Jelsum, toen al invloedrijk bij het stamboek, waarvan hij naderhand voorzitter zou worden. Toen Cornelis Blanksma hoorde van de transactie, was zijn reactie: 'Nou zul je het beleven, straks wordt de stier ook nog preferent.' Een jaar eerder, in de herfst van 1937, was hij met zijn zoon Jo-

Beeldbepalende dieren 1935-1955

hannes op bezoek geweest bij Knol en daar hadden ze de moeder van de stier gezien en gefotografeerd. Op grond van die bevindingen hadden ze totaal geen vertrouwen in de stier, terwijl intussen wel duidelijk was geworden dat hij een invloed zou krijgen als geen stier daarvoor.

Cornelis en Johannes Blanksma vonden hun alternatief bij Deijne Optimist, een jaargenoot van Adema 197, geboren in de stal van Andries Smeding in Deinum, met een vergelijkbare ontwikkeling. In het voorjaar van 1936 moest hij het nog doen met een

Lincolnschapen in 1946 achter de intussen aangelegde Afsluitdijk

tweede prijs op de keuring in Leeuwarden, enkele maanden later stond hij in de Friese keurcollectie op de tentoonstelling Het Volle Profijt in Enschede en in oktober van hetzelfde jaar werd hij in Leeuwarden kampioen. Deijne Optimist had geen enkele binding met de populaire Ademalijn. Via onopvallende stieren als Bouke, Durkjes Pel Dirkje, Pel Dirkje en Jonge Pel Rooske voerde hij het (bijna in het vergeetboek geraakte) bloed van de preferente Pel Rooske, die in zijn dagen (de jaren twintig) al de aandacht had getrokken van de Noord-Hollandse fokkers op zoek naar de melkrijke trekken in de Friese bloedlijnen.

Het was intussen duidelijk dat Johannes Blanksma de volgende boer op Vinea zou worden. Net als zijn beide broers Pieter en Lieuwe volgde hij in Harlingen de HBS. Pieter werd internist in het ziekenhuis in Heerenveen. Lieuwe werd akkerbouwer in het noorden van Friesland. Johannes was in aanleg sportief en hij reisde in de winterperiode af naar Zwitserland en Noorwegen om zich te bekwamen in skieën en schaatsen. Een echte topper is hij nooit geworden, maar in eigen omgeving maakte hij naderhand wel indruk in de paardensport. En buurtgenoten herinneren zich nog

dat hij als een ware wielrenner vanaf het erf van Vinea startte, wanneer hij vrijdags de bus bij de halteplaats Zurich zag stoppen. De chauffeur wist het: op vrijdag ging boer Blanksma naar de markt in Leeuwarden en samen kwamen ze aan op de weg naar Harlingen.

Johannes Blanksma kreeg in zijn vrijgezelle jaren – toen zijn vader het bedrijf leidde – de mogelijkheid zich vooral in Engeland te oriënteren op de moderne fokkerijontwikkelingen. Vandaaruit importeerde hij rammen van het Lincolnras, opzienbarende verschijningen met hun weelderige wolpartijen in de luwte van de intussen gebouwde Afsluitdijk. Ook baarde hij opzien toen hij met de hengst Karush in 1939 het landelijk kampioenschap voor zich opeiste. Blanksma was ervan overtuigd dat een kruising tussen hengsten met een Arabische bloedvoering en de werkmerries met een Belgische achtergrond zou leiden tot een duurzaam en elegant paardenras. In beide gevallen kreeg hij niet anders dan tegenwerking van de gevestigde organisaties.

Eigen stieren

Het schema van de beeldbepalende dieren in stal Blanksma – sinds 1946, toen Cornelis Blanksma overleed, onder leiding van de toen 34-jarige Johannes – maakt duidelijk dat sinds de 'ontdekking' van Deijne Optimist nauwelijks gebruik werd gemaakt van 'vreemd' bloed. Eenmaal werd de proef gewaagd. Adema 197 werd gepaard met de verdienstelijke Jeltje 170, een met 85 punten ingeschreven dochter van Maaikes Athleet. Dat resulteerde in de zoon Flevo, helaas een matige vererver. Dezelfde moederkoe kreeg het jaar daarop een volgende kans. Toen werd ze drachtig van Admiraal (de uit de Jeltjes gefokte zoon van Deijne Optimist) en daaruit werd de centrale stamvader van de Vineafokkerij geboren: Sigurd. Het bewijs was voor de Blanksma's geleverd. De eigen koeien – met mooie lijsten en hoge puntentallen, vaak pas behaald op heel hoge leeftijd – leverden weer de volgende fokstier. De Jeltjes en de Maaikes kregen in snel tempo een eigen stempel, dat meer en meer afweek van het naoorlogse beeld in de Friese (en Nederlandse) zwartbontpopulatie, waar Adema 197 met zijn zonen intussen de lakens uitdeelde. Het rijzige, laatrijpe type van de Vineanakomelingen werd niet (meer) op prijs gesteld: de stieren werden als jaarling vaak afgekeurd en ook de jonge koeien scoorden maar matig.

Vader Cornelis Blanksma beklagde zich na de jaarlijkse inspectie al: 'De jongens hebben er geen zicht op.' Maar intussen groeide ook het verzet, want men beseftte terdege dat het inspectiebeleid werd bepaald in het stamboekhuis in Leeuwarden, waar Jan Wassenaar intussen de voorzittershamer hanteerde. De nieuwe koers, met Adema 197 als centraal vertrekpunt, leidde tot succes, zo constateerde men daar. Immers, niet alleen in de rest van Europa, zelfs in landen in Zuid-Amerika en Afrika, werd het Friese vee razend populair. De 'typewijziging' bleek de gouden greep – nog nooit werden stieren voor prijzen verkocht als na de Tweede Wereldoorlog en nog nooit waren ze zo jong al in showvorm. Johannes Blanksma koesterde zijn oude stammoeders, die zelfs op de afdelingskeuring van Witmarsum steeds vaker met derde prijzen werden afgescheept. Maar hij bleef volharden in de eigen fokkerijfilosofie. Ooit zou er toch zegen rusten op de arbeid in de wijngaard van de Heer?

Reimer Strikwerda

In de volgende editie van *Veeteelt* het tweede deel: *Het Friese stamboek gooid de kritische lastpost buiten boord.*